

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

Упутство за спречавање раног напуштања образовања са препорукама и предлозима мера за превенцију осипања

април 2021. године

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

САДРЖАЈ

1. Увод	3
2. Преглед ранијих истраживања	5
3. Приказ емпиријских података о стипендирању ромских ученика и стопи напуштања школовања	9
4. Емпиријска провера реализације постојећих мера	12
4.1 Мере за спречавање осипања	15
4.2 Мере са спречавање осипања током пандемије	22
4.3 Искуство из онлајн и хибридног режима рада школа	25
4.4 Закључак	26
5. Препоруке школама за спречавање осипања ученика	28
6. Литература	38

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

1. Увод

Шта се подразумева под појмом рано напуштање школовања ученика и зашто је битно смањити његову стопу?

Осипање ученика представља прекид школовања ученика пре добијања одговарајуће дипломе или сведочанства. Осипање ученика из образовног система доприноси раном напуштању школовања. Стога је потребно утицати на смањење осипања, како не би дошло до раног напуштања школовања.

Осипање је претежно изражено у категорији друштвено осетљивих група, посебно оних из депривираних, социјално нестимулативних средина, односно, сиромашних породица. Бројне студије указују да осипање представља веома штетан и негативан феномен како за појединца, тако и за друштво. Са једне стране, осипање смањује могућности појединца да се укључи на тржиште рада и постигне задовољавајући квалитет живота (већа изложеност сиромаштву и социјалној искључености), а са друге стране доводи до низа нежељних друштвених исхода у погледу већих социјалних давања и израженијег степена друштвене неједнакости. Спречавање осипања ученика доводи до јачања друштвене кохезије.

Превенција осипања из образовног система препозната је као једна од приоритетних области деловања у обезбеђивању доступности и праведности квалитетног образовања за све и унапређења ефикасности образовања у Стратегији за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период 2016-2025 и Програму реформи политике запошљавања и социјалне политике (2016).

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

Који су узроци раног напуштања школовања?

Бројни су фактори који доприносе осипању ученика из образовног система (на нивоу појединца, породице, школе, локалне заједнице). Најчешће се наводе: низак социо-економски статус, изостајање из школе, лош успех, проблеми у понашању, неприхватање од стране вршњака, несхватање значаја образовања од стране породице, као и недовољно изражен степен интеркултуралности, антидискриминативности и толеранције, како у школи, тако и у широј друштвеној средини.

Шта доноси пројекат „ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања“?

Пројекат „ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања” је део Годишњег програма активности за Србију (2014). Запошљивост младих и активна инклузија у складу је са оквиром националне стратегије, посебно са Стратегијом развоја образовања у Србији до 2020. год, Програмом реформи политике запошљавања и социјалне политике (ESRP) и Стратегијом за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији (2016 – 2025).

Пројекат је усмерен на ученике средњих школа ромске националности и јачање капацитета образовног система у циљу развоја и спровођења ефикасног стипендирања и менторске подршке ученицима средњих школа ромске националности. Само стипендирање ученика је један од мотивационих фактора редовног похађања наставе и улагања напора да се одржи или побољша школски успех.

Инструкција за спречавање раног напуштања образовања са препорукама и предлозима мера за превенцију осипања коју је припремио Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања базира се на емпиријским подацима и анализи постојећих студија и

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

истраживања у образовању у вези са осипањем и раним напуштањем школовања. На основу квалитативне анализе формулисан је низ конкретних мера, предлога, активности и акција које се на ову тему могу применити у основним и средњим школама.

2. Преглед ранијих истраживања

Велики број студија и истраживања у Републици Србији се бавио различитим аспектима укључивања ромске деце у образовни систем, механизмима њиховог задржавања у образовању и превенцијом осипања или напуштања школа. На наредним страницама наведено је неколико студија чији су резултати дали значајан допринос у спречавању раног напуштања образовања.

„Улога асистента за подршку ученицима ромске националне мањине као системске мере у унапређивању образовања Рома“ - ЗВКОВ и МПНТР (2009)

Ово истраживање спроведено је са циљем да се обезбеде релевантне информације о ефектима мере увођења асистената за подршку ученицима ромске националне мањине у рад образовно-васпитних установа. У заједничком пројекту Министарства просвете и Мисије ОЕБС-а у Србији, 24 изабрана и обучена асистента, на основу јединственог описа посла, радили су у 22 основне школе у Србији, почев од марта 2007. године, али се о њиховом

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

континуираном ангажману може говорити тек од другог полугодишта шк. 2008/2009. године.

Квантитативни показатељи и квалитативне процене испитаника указују на то да су ромски асистенти у периоду другог полугодишта 2008/2009. године остварили позитиван утицај на образовна постигнућа ученика ромске националне мањине, редовност похађања наставе, повећање броја ученика у ваннаставним активностима школа и унапређивање сарадње са родитељима ученика. Више о самом истраживању се може погледати на сајту Завода¹.

„Спречавање осипања ученика из образовног система (приручник за школе) и Како до школе друштвене бриге – студија о ефектима мера превенције и интервенције за спречавање осипања ученика из образовног система Републике Србије – ЦОП, Уницеф и МПНТР (2016)

Посебно значајан допринос овој теми дали су Центар за образовне политике и Уницеф израдом концепта за спречавање осипања ученика, јер су припремили пакет мера за превенцију и интервенцију осипања ученика. У пројекту који су спровели развијен је Инструмент за идентификацију ученика под ризиком од осипања.

Главни циљ пројекта тицао се смањења осипања школске деце и адолесцената и њиховог раног напуштања школовања кроз примену

¹ www.ceo.edu.rs

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

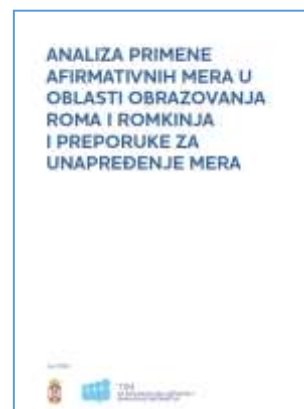
ефективних мера за превенцију осипања и интервенцију на нивоу школе у којој је осипање очигледно. Истраживање је спроведено у четири основне и шест средњих стручних школа које се налазе у сиромашнијим срединама, које махом похађају ученици-путници, деца чији родитељи примају социјалну помоћ, у којима има доста ромских ученика и сл.

У овим публикацијама, које се могу наћи на сајту Центра за образовне политике и сајту Уницефа^{2 3 4 5} приказан је концептуални оквир за спречавање осипања ученика, посебно оних из социјално угрожених средина. Модел рада подразумева активности, како са појединачним учеником, тако и са школом у целини. У студији о ефектима мера превенције и интервенције осипања резултати су показали да се значајно смањило осипање ученика након уведених мера.

Анализа примене афирмативних мера у области образовања Рома и Ромкиња и препоруке за унапређење мера - Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва и Влада Републике Србије (2016)

У овом истраживању, учесници су се бавили ефектима афирмативних мера у образовању Рома и Ромкиња у Републици Србији. Неке од основних системских афирмативних мера су: олакшан упис ромских ученика у основне и средње школе, постојање индивидуалних образовних планова,

² <http://www.cep.edu.rs/izdanja/prirunik-za-planiranje-sprovoenje-i-praenje-mera-za-spreavanje-osipanja-uenika/68>

³ http://www.cep.edu.rs/public/Kako_do_skole_drustvene_brige3.pdf

⁴ <https://www.unicef.org/serbia/publikacije/kako-biti-brizna-skola>

⁵ <https://www.unicef.org/serbia/publikacije/sprečavanje-osipanja-učenika-iz-obrazovnog-sistema>

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

педагошки асистенти, стипендије и сл. Прикупљени подаци у овом истраживању су се односили на период пре и након увођења мера.

Главни налази указују да свака афирмативна мера има позитивног утицаја када се афирмативне мере уопштено представе, али за јасну процену ефикасности афирмативних мера неопходно је и увођење прецизних индикатора који би били јасно дефинисани по циљним групама.⁶

Србија – истраживање вишеструких показатеља и Србија – ромска насеља, истраживање вишеструких показатеља – MICS, Уницеф, РЗС, УНФПА, ЕУ и Влада Републике Србије (2019)

У овој студији приказана су два истраживања вишеструких показатеља положаја жена и деце у Србији и у ромским насељима у Србији. Подаци су међународно упоредиви, рађени на репрезентативним узорцима и омогућавају праћење напретка у остваривању националних политика. Студија је доступна на сајту Уницеф-а⁷.

⁶ <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/07/Analiza-primene-afirmativnih-mera-u-oblasti-obrazovanja-Roma-i-Romkinja-i-preporuke-za-unapredjenje-mera.pdf>

⁷ <https://www.unicef.org/serbia/media/16056/file/MICS%206%20Istra%C5%BEivanje%20vi%C5%A1estrukih%20pokazatelja%20za%202019.%20godinu.pdf>

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

Истраживање о успешности програма стипендирања и менторске подршке на крају школске 2019/2020. године – ЗВКОВ и МПНТР (2020)

У истраживању су обрађени подаци о општем успеху, оцени из владања и изостанцима за 503 ученика, припадника ромске националности, којима је на основу Конкурса пројекта ИПА 2014 одобрена стипендија у школској 2019/20. години за наставак средњошколског образовања.

3. Приказ емпиријских података о стипендирању ромских ученика и стопи напуштања школовања

Фондација за образовање Рома у оквиру ИПА 2012, Техничка помоћ за инклузију Рома, спровела је програм „Техничка помоћ Министарству просвете, науке и технолошког развоја“ (МПНТР) у оквиру Програма за спречавање раног напуштања образовања ромских средњошколаца. Подаци указују да је школске 2014/2015. године кроз ТАРИ/РЕФ пројекат подржано 525 стипендиста док је проценат напуштања износио 7%, а већ наредне школске 2015/2016. године подржано је 516 стипендиста, а стопа напуштања школе је смањена на 3%.

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

У школској 2016/2017. години кроз пројекат „Унапређивање могућности за интеграцију и образовање Рома у Србији, поспешивање запошљивости младих Рома и реинтеграцију повратника” подржано је 498 стипендиста, кроз менторску подршку од фебруара до јуна, па је зато проценат напуштања 1%, на основу достављених података у наведеном периоду, јер није обухваћена евиденција о стипендистима током целе школске године.

Школске 2017/2018. године подржано је 500 стипендиста, а проценат напуштања школе је износио 2,4%.

У школској 2018/2019. години РЕФ је у сарадњи са МПНТР и KfW, подржао 312 стипендиста који су наставили школовање у односу на претходну школску годину. Имплементација је почела у априлу наведене школске године, а проценат напуштања средње школе је износио 3,52%.

Школске 2019/2020 године, у оквиру пројекта ИПА 2014 „ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања“ расписан је Конкурс за доделу стипендија ученицима и подржано 503 ученика ромске националности од којих 146 РЕФ-ових стипендиста. Како је од 503 ученика испало (drop-out) троје ученика из стипендијског програма, податке о проценту напуштања средње школе бележи РЕФ на узорку од 176 стипендиста са додељеном менторском подршком, који износи 2,27%.

Због пандемије COVID 19 вируса, није било ангажовања нових ментора за рад са ученицима стипендистима ИПА 2014. Како су COVID 19 околности наметнуле ситуацију да стипендије школске

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

2019/2020. године не буду условљене кварталним извештајима, стипендије су исплаћене у августу у целокупном износу, на основу одобрене коначне ранг листе.

У школској 2020/2021. години, Конкурсом у оквиру пројекта ИПА 2014 „ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања“ је подржано 705 ученика средњих школа ромске националности ЕУ стипендијском подршком. Заинтересованост за менторску подршку је изразило 427 стипендиста. Током рада на анализи, достављене су појединачне информације о напуштању школе од стране стипендиста.

Табела 1. Приказ броја стипендираних ученика и процента напуштања средње школе по школским годинама

Школска година	2014/15.	2015/16.	2016/17.	2017/18.	2018/19.	2019/20.
% напуштања средње школе	7%	3%	1%	2,4%	3,5	2,3%*
Број стипендираних ученика	525	516	498	500	312	503

*процент напуштања средње школе је израчунат на основу 176 РЕФ-ових стипендиста

⁸Извор информација: Фондација за образовање Рома

Емпиријски подаци приказани у табели су достављени од стране Фондације за образовање Рома која спроводи пројекат „Поспешивање запошљивости младих Рома – фаза II”, који је финансиран кроз програм немачке финансијске сарадње који имплементира Немачка развојна банка KfW у име Владе Републике Немачке – Министарства за економску сарадњу и развој.

⁸ [Пројекат „Поспешивање запошљивости младих Рома – фаза II”, који је финансиран кроз програм немачке финансијске сарадње који имплементира Немачка развојна банка KfW у име Владе Републике Немачке – Министарства за економску сарадњу и развој](#)

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

Приказани подаци указују да је проценат напуштања средње школе у опадању, па се може закључити да постоји мотивација стипендираних ученика за рад, учење и одлазак у школу, као и жеља за наставком образовања.

4. Емпиријска провера реализације постојећих мера

У складу са општим циљем пројекта, унапређивањем система осигурања квалитета образовања ученика припадника ромске националности и спречавањем осипања ученика, спровели смо мини истраживање са директорима основних и средњих стручних школа и једним педагогом. Као узроци лошег образовног статуса ромске заједнице најчешће се наводе сиромаштво, дискриминација, неподстицајно образовно и васпитно окружење. Сви ови узроци препознати су и као узроци одустајања од образовања у општој популацији током основне школе и узроци раног напуштања система образовања приликом преласка из основне у средњу школу.

Управо због ризика током преласка из основне у средњу школу, за узорак у овом истраживању одабрани су директори основних и средњих стручних школа које дужи низ година, систематично и континуирано спровode мере за спречавање осипања ученика из система образовања, као и један педагог. Поузданост и релевантност добијених информација утемељени су и у перцепцији директора и стручних служби школа као лидера у образовању који пресудно утичу на школску климу, наставне праксе и квалитет исхода учења ученика.

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

Узорак у овом истраживању чини седам директора образовних установа одабраних на основу искуства и добре праксе у раду са ученицима ромске националности (3 директора основних школа и 4 директора средњих стручних школа) и један педагог запослен у средњој стручној школи.

Инструмент истраживања био је полуструктурирани интервју у коме су питања била формулисана и отворена. Три питања су унапред осмишљена тако да допринесу циљу истраживања из више углова, а на основу професионалног искуства испитаника.

1. Које мере за спречавање осипања ученика ромске националности Ваша школа спроводи последњих година и које од њих сматрате изузетно ефикасним?
2. Да ли сте ове школске године успели да идентификујете ученике под ризиком од осипања? Да ли отежано спроводите устаљене мере? Ако је одговор да, зашто је тако?
3. Онлајн и хибридни режим рада школе отворили су нова врата у животу школе у свим областима рада (руковођење, хоризонтално стручно усавршавање, настава и учење, оцењивање, подршка ученицима...). Да ли постоји нови потенцијал и да ли искуство из ере пандемије може да буде окидач за дефинисање неке нове препоруке за спречавање осипања ученика?

Аудио-снимци интервјуа су транскрибовани и добијени материјал је анализиран комбинацијом дедуктивне и индуктивне тематске анализе⁹. Идентификоване су теме које се преклапају и креирана је матрица категоризације. Одговори свих учесника истраживања категоризовани су

⁹ Braun & Clarke, 2006; Elo & Kyngäs, 2008; Hsieh & Shannon, 2005.

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

заједно, док су сличности и разлике у њиховим перцепцијама коментарисане у извештају.

Категорија 1. Мере за спречавање осипања ученика ромске националности

Идентификација ученика

Индивидуални разговори (ученик, породица)

Индивидуални образовни план

Педагошки асистент

Бесплатна ужина

Бесплатан превоз

Бесплатни уџбеници и школски прибор

Сарадња са Центром за социјални рад

Обележавање Дана Рома

Афирмативне мере за даље школовање (за упис у средњу школу и за упис на факултет)

Стипендије, кредити

Уговори о запослењу

Радионице

Ученички парламент

Допунска настава/додатна подршка

Хуманитарне акције

Категорија 2. Мере за спречавање осипања ученика ромске националности током пандемије

Идентификација ученика

Индивидуални разговори (ученик, породица)

Индивидуални образовни план

Педагошки асистент

Сарадња са Центром за социјални рад

Анкетирање ученика и родитеља

Штампање и дистрибуција наставних материјала

Бесплатни таблети

Бесплатан интернет

Једнократна материјална помоћ локалне самоуправе

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

Категорија 3. Искуство из онлајн и хибридног режима рада школе са ученицима ромске националности

Идентификација ученика отежана

Многи ученици су од септембра на онлајн настави

Ниске дигиталне компетенције наставника

Ниске дигиталне компетенције ученика

Ниске дигиталне компетенције родитеља

Хронично сиромаштво

4.1. Мере за спречавање осипања ученика ромске националности

Прва мера у спречавању осипања ученика ромске националности је идентификација тих ученика. У више школа постоји социјална карта свих ученика. У школама се примењује више техника за идентификацију ученика у ризику. На упису ученика у средњу школу, ако постоји одређена специфичност у развоју детета и/или потреба за додатном подршком, иницијални разговор са родитељима и учеником обавља педагог. То је постала школска пракса и те прве информације су веома значајне за упознавање детета и добијање прве слике о потребама ученика. Родитељи се радо одазивају на упит наставника који врши упис – да ли желе да поразговарају са педагогом о специфичностима и потребама детета. Често ти први, иницијални подаци о ученицима у оквиру одељења указују на потребу да се одреди одељењски старешина који има добро развијене вештине за управљање одељењем, и висок ниво компетенције за пружање подршке ученицима који имају одређене потешкоће - породичне, развојне, понашајне, проблеме уклапања у вршњачку групу и сл. На првом родитељском састанку одељењске старешине дају родитељима упитник којим се могу упознати услови у којима дете живи (да ли дете има своју собу, услове за учење, да ли добијају социјалну помоћ, да ли имају средства да обезбеде детету

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

ужину, аутобуску карту до школе и назад,...). У једној школи, током октобра сваке школске године, за ученике првог разреда, одељењске старешине примењују инструмент EWIS за рану идентификацију ученика који су у ризику од осипања. У инструмент се уносе подаци и добијени резултат указује да ли и у којој мери постоји ризик да ученик напусти образовни систем.

Једна од испитиваних школа има Индивидуални план превенције осипања. На посебним, ванредним наставничким већима анализирају се и предлажу мере подршке ученицима. Мере зависе од потреба ученика – индивидуализација приступа, подршка у уклапање у вршњачку групу, могућност додељивања вршњачког ментора, саветодавни рад са родитељима и учеником, подстицање и укључивање ученика у различите ваннаставне активности у складу са њеним/његовим афинитетима.

Након идентификације ученика којима је потребна додатна подршка, разредни старешина обавља индивидуалне разговоре са учеником и његовим родитељима, а затим и стручна служба школе (педагог, психолог, социјални радник). Стигматизација особа ромске националности довела је у неким срединама до тога да се не изјашњавају као Роми, већ као Мађари и слично. Иако постоје афирмативне мере за упис ученика ромске националности за упис у средњу школу и на факултет, многе породице се не изјашњавају као Роми.

Директори истичу као успешну меру радионичарски тип рада ученика ромске националности са Вршњачким тимом и Ученичким парламентом. Велика пажња се посвећује обуци за вршњачке едукаторе која се састоји од десетак радионица о превенцији насиља,

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

дискриминације, прихватању различитости. Након обуке, вршњачки едукатори држе радионице у одељењима од првог до четвртог разреда. На тај начин се смањује дискриминација и маргинализација и повећава инклузивност школе. Радионицама се подстиче и развој интеркултуралности код ученика. Директори сматрају да је важна мера повећање сензибилности наставника за рад са ученицима којима је потребна додатна подршка. Мишљења су да обуке наставника за рад са социјално угроженим групама ученика треба да буду бесплатне и да се одржавају у континуитету. Развијање и промовисање инклузивне културе у целокупном друштву своју основу гради у образовним установама.

Добра пракса једне школе је Форум театар. Ово је одлична форма за развој емпатије код ученика. Сценарије представа осмишљавају ученици уз помоћ наставника и педагога. Теме које се обрађују кроз форум театар су превенција дискриминације Рома и ромских ученика, а једна од представа носи назив „Једнака, а различита“ која се бави превенцијом насиља.

У основним школама постоји педагошки асистент са знањем ромског језика који је изузетна подршка наставницима, нарочито наставницима разредне наставе у почетним годинама школовања. У средњим школама нема педагошких асистената, али постоје ментори који пружају подршку ученицима ромске националности.

У једној од анкетираних школа истичу као добру праксу промену устаљених назива неких школских активности - *допунска настава* у тој школи зове се *додатна подршка*. Промена назива мотивисала је ученике и са добрим оценама да се укључе у рад. *Допунска настава* звучи као

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

казна, а *додатна подршка* звучи афирмативно. Након одговарајуће кампање у школи, часови *додатне подршке* били су изузетно посећени. Часови *додатне подршке* довели су до значајног смањења оправданих и неоправданих изостанака и до повећања оцена ученика, тј. постигнућа ученика како ромске тако и свих осталих националности у школи.

Већи број директора истиче да имају мали број ученика ромске националности који похађају наставу по индивидуалном образовном плану 1 или 2. Директори средњих стручних школа најчешће наследе ученике по ИОП-у из основних школа, али током другог разреда број ИОП-а се смањује.

Директори основних школа пријављују интензивнију комуникацију са родитељима ученика који су под ризиком од осипања од директора средњих школа. Овај податак имплицира већу заинтересованост родитеља деце из основних школа за рад и живот школе. Такође, директори наводе да родитељи често не поштују школске процедуре, да су склони да „прескоче” разредног старешину и стручне сараднике, захтевајући од директора да одмах реши њихов проблем. На крају, они процењују да велики број родитеља није довољно заинтересован за унапређивање сарадње и стварно укључивање у рад школе, имајући у виду то да се они ретко одазивају на позиве да учествују у различитим радионицама које се организују у школи.

Једна основна школа је спречила осипање ученика ромске националности применом законских мера. Наиме, ако ученик не похађа редовно наставу, покреће се дисциплински поступак, а затим и прекршајни поступак против родитеља. Када се проширио глас о таквим

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

процесима, дошло је до смањења неоправданог изостајања из школе. Директор те школе је започео такву праксу након лоше сарадње са Центром за социјални рад. Радници Центра за социјални рад нису посећивали породице ученика који изостају неоправдано из школе под различитим формалним изговорима (пас у дворишту, никога нема код куће).

У истој школи је уведена строга контрола издавања потврда ученицима. Само ученици који редовно похађају наставу могу добити потврде на које се потписују разредни старешина и секретар школе. Потврде о редовном похађању школе потребне су родитељима ученика ради остваривања права на дечји додаток и остала социјална примања. Иста школа је куриозитет и по томе што нема ниједног запосленог који је оболео од вируса Covid 19 у претходном периоду. Школа је побољшала дисциплину ученика и смањила изостајање свих ученика и закључавањем школског дворишта током наставе. Припрема је трајала пар месеци, и када су створени услови да ученици могу да купе/добију ужину у школи, двориште се отвара пре и после наставе.

Бесплатан превоз, ужина, као и ученичка стипендија или кредит у свим анкетираним школама идентификовани су као важна мера за спречавање осипања ученика ромске националности. Пракса је различита од региона до региона. Једна од школа има сопствени комби који користи за превоз ученика који живе у планинским руралним срединама. Већина ученика има бесплатан превоз до школе.

Бесплатну ужину не добијају сви ученици ромске националности нити сви имају исте животне околности. Већина ученика који су социјално

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

угрожени добија бесплатну ужину коју обезбеђује локална самоуправа, хуманитарно друштво, пројекат и слично.

Већина школа обезбеђује ученицима ромске националности бесплатне уџбенике и школски прибор. Више школа има солидну базу уџбеника, јер захтевају од ученика да их врате на крају школске године, како би се користили и наредне године. Посебан вид подршке су и хуманитарне акције организоване на нивоу школе којима се помаже или решава нека ургентна ситуација.

Више општина има Дом за ученике који се најчешће налази у непосредној близини школе. У једној локалној самоуправи, одлуком општине, ученички дом је бесплатан за све ђаке. Има одличне услове, двокреветне собе са купатилом, просторију за заједничко дружење ученика, мини теретану, као и три obroka. Ученици су под надзором васпитача.

Што се тиче материјалне помоћи, већи број школа има одличну сарадњу са локалним самоуправама и Центром за социјални рад. Подршка ромским ученицима је била организована у виду доделе дигиталних уређаја на реверс, бесплатног интернета, прибора за шишање (образовни профил фризер), једнократне материјалне помоћи. У једној школи постоји фонд у који се сливају средства која обезбеђују наставници и родитељи. Наставници путем административне забране одређену суму уплаћују на посебан рачун Црвеног крста, а родитељи уплаћују ђачки динар. Средства се користе за лечење ученика, за набавку дигиталних уређаја или за доступност интернета.

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

Једна школа је имала изразито добру праксу. Наиме, ученици су уз помоћ средстава из донација, посетили Швајцарску и обишли породичне фабрике и мануфактуре које се баве сличним пословима као што је образовни профил који ученици похађају. На путовању су били ученици ромске националности и сваки такав ученик је имао подршку једног ученика одабраног по школским постигнућима и знању страног језика. Пандемија је прекинула такву праксу у прошлој школској години. У свим анкетираним школама, пре пандемије, подршка ученицима се давала и путем наградних путовања или бесплатних екскурзија.

У једној основној школи, пре пандемије, постојао је обogaћени једносменски рад који се показао као веома успешан, нарочито за ученике ромске националности. На недељном нивоу се прави план рада који укључује учење, рад на домаћим задацима, али и боравак у природи. Оваквим видом рада, уз подршку наставника, ученици старијих разреда су радили и дружили се са ученицима млађих разреда. Штавише, заједно су проводили време ученици од 1. до 8. разреда основне школе.

Добра пракса једне од испитиваних школа је и уређење животне средине. Почетак је био у школи и у школском дворишту, а затим се акција проширила и на улице у околини школе. Офарбане су канте за смеће, поправљена је и офарбана школска ограда, засађено је дрвеће и воће.

Тим за професионалну оријентацију бави се свим ученицима, али и посебно ученицима ромске националности у већини школа. У једној школи, Тим за професионалну оријентацију ученика је анкетирао ученике

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

ромске националности о жељеним будућим професијама и након анализе резултата анкете, организовао обилазак установа, фабрика и занатских радионица.

У средњим стручним школама које имају дуалне образовне профиле, ученици ромске националности били су мотивисани додатно праксом која је била плаћена. Једна од испитиваних школа је имала одличну сарадњу са фабриком обуће. Будући да школују ученике за дефицитарно занимање обућар, ученици су имали могућност да склопе уговор о стипендирању са фабриком. Током школовања су добијали стипендију у износу од око 5000 динара, а након завршетка школовања чека их радно место у фабрици.

Менторски рад са ученицима ромске националности дао је одличне резултате. Индивидуална подршка ментора као и стипендија били су подстицајни за наставак школовања ученика ромске националности.

4.2. Мере за спречавање осипање ученика ромске националности током пандемије

Идентификација ученика ромске националности се одвијала и током пандемије. У школама које имају праксу да формирају социјалне карте, идентификација ученика ромске националности је била иста као и у редовним условима. Методе су биле другачије, али сви испитаници су изјавили да су најбољи резултати ипак били након индивидуалних разговора уживо. Сви директори су организовали анкетирање родитеља у више наврата о могућностима ученика за праћење онлајн и хибридне наставе. Питања су била усмерена на број дигиталних уређаја у кући, ко

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

их све користи, као и на доступност интернета. Само једна од анкетираних школа није достављала писани материјал ученицима јер су се сви ученици и родитељи из те школе изјаснили да имају и дигиталне уређаје и интернет.

Многи ученици који су у ризику долазе из породица са ниским социо-економским статусом, немају потребне техничке услове, а често су и родитељи ниског образовног статуса и некомпетентни су да подрже ученике у учењу. Додатни проблем постоји што се у овим околностима изазваним пандемијом, хибридном наставним моделом реализују само наставне активности, све ваннаставне активности које се реализују у школи су прекинуте или сведене на најмању могућу меру. Проблеми са којима су се ученици суочавали у свом окружењу и које су успевали, уз помоћ школе, донекле да реше, сада се усложњавају, јер ученици који живе у неподстицајном окружењу и/или у дисфункционалној породици не добијају у довољној мери потребну подршку од стране одељењског старешине, педагога и наставника, коју су имали у редовном школском систему.

Одређени број ученика ромске националности добио је на употребу код куће таблет. Потписивали су реверс о преузимању таблета и ученик и родитељи. Нажалост, одређени број таблета је био брзо покварен и неупотребљив из различитих разлога. У једној од анкетираних школа, нико није желео да се пријави; сви су се изјаснили да имају одговарајући број дигиталних уређаја у кући. Након додатног анкетирања, таблети су додељени породицама са већим бројем деце.

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

Пандемија је потврдила тешке услове у којима живе неки ученици. Има породица које немају ни струју. За ученике из тих породица је организована дистрибуција штампаног наставног материјала на недељном нивоу. Одређени број школа је понудио свим ученицима који немају услове за онлајн наставу коришћење рачунара у школи.

Радионице са различитим темама које су организоване у сарадњи са Вршњачким тимом и Ученичким парламентом довеле су до смањења дискриминације ученика ромске националности. Општа добра клима у датој школи довела је до бољих постигнућа ученика ромске националности и сви до једног су наставили школовање након основне школе и уписали средње школе. Будући да смо у нашем мини истраживању испитивали директоре и основних и средњих стручних школа, као и једног педагога, стиче се утисак да примере добре праксе из основних школа треба пренети у средње школе. Такође, у више општина постоји бесплатна припремна настава за упис на факултет која се одвија у Регионалним центрима за стручно усавршавање запослених у образовању.

Више директора се жалило на недостатак дигиталних уређаја и за наставнике и за ученике. Иако су наставници похађали бројне обуке за подизање дигиталних компетенција, онлајн режим наставе нису сви дочекали спремни.

Уз помоћ дигиталних технологија, у једној школи се организује виртуелни избор најбољег ученика и најбољег наставника месеца. Награда је прикладна књига. Директор поменуте школе је нагласио да се настава одвијала уредно и онлајн, као и седнице наставничког већа.

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

4.3. Искуство из онлајн и хибридног режима рада школе са ученицима ромске националности

Искуство из онлајн и хибридног режима наставе показало је исте или сличне недостатке, као и настава у редовном процесу. Наиме, ретко која школа прати шта се дешава са ученицима ромске националности када напусте школу; да ли су заиста прешли у другу школу; да ли су привремено или трајно напустили земљу; да ли су у потпуности одустали од даљег школовања и слично.

Онлајн режим рада је у почетку довео до великог оптерећења и наставника и ученика. Пракса у већини испитиваних школа је да се настава одвија у неком виду онлајн режима (Зум платформа, Гугл учионица, Мајкрософт Тимс...) по распореду часова који је био актуелан у периоду пре пандемије. Директори истичу и доступност и економичност платформи попут *Моја школа* и реализацију наставе на РТС-у. Захваљујући настави преко државне телевизије сви ученици су могли да наставе образовни процес и током ванредног стања када су све школе биле затворене.

Проблем које се ни на који начин не може надоместити у дигиталном свету је развој практичних вештина ученика у ситуацији када школа прелази у потпуности на онлајн наставу, а односи се на реализацију лабораторијских и практичних вежби, практичне наставе која се у онлајн свету своди на теоријска упутства како би нешто требало урадити.

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

У интервјуу, директор једне школе је нагласио да је подршка ученицима ромске националности потребна и када се школују на трогодишњим смеровима. У датој школи, ниједан ученик ромске националности није добио бесплатан дигитални уређај, јер нису били на четворогодишњем школовању. Таблети су донирани одличним ученицима ромске националности који су искључиво на четворогодишњем школовању.

Упечатљива је била реченица једног директора: „Школовање напуштају због хроничног сиромаштва, и Роми, и Срби”. У таквим условима, неопходна је одговарајућа материјална помоћ у виду кредита, стипендије или технике.

Општи закључак директора је да без сарадње са породицом нема напретка ни у редовном, ни у онлајн режиму рада школа.

4.4. Закључак

Из спроведеног истраживања може се закључити да школе које дужи низ година спроводе акције и мере за спречавање осипања ученика из система образовања, посебну пажњу придају ученицима ромске националности, али и осталим ученицима који долазе из породица са ниским социо-економским статусом.

Осим оних мера које школе спроводе, а тичу се наставе и учења, испитаници издвајају као посебно ефикасне бројне примере мера које се тичу вршњачке подршке.

Током пандемије, школе су успеле да организују наставни процес у онлајн и хибридном режиму, али извештавају о недовољној

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

заступљености ваннаставних активности које су од великог значаја за интеграцију ученика ромске националности и њихову мотивацију за наставак школовања. Другим речима, развијање и неговање школског етоса који промовише инклузивност, мултикултуралност и кохезију битно доприноси спречавању осипања ученика ромске националности из система образовања и мора наћи своје место и у хибридном и онлајн режиму рада школа. Ова препорука спада у категорију *ПОДРШКА УЧЕНИЦИМА*.

Као посебан изазов школе пријављују сарадњу са породицама ученика које нису довољно заинтересоване да учествују у активностима које школа организује. У том смислу, препорука школама јесте осмишљавање нових видова подршке породицама у партнерству са релевантним удружењима и широм друштвеном заједницом. И ова препорука спада у категорију *ПОДРШКА УЧЕНИЦИМА*.

Као важну препоруку, школе наводе неопходност континуираног сензитивирања и оснаживања наставника за додатни рад са социјално угроженим групама ученика кроз бесплатне и непрестано доступне програме стручног усавршавања (отворени образовни ресурси). Ова препорука спада у категорију *ЈАЧАЊЕ КАПАЦИТЕТА ЗАПОСЛЕНИХ У ШКОЛИ*.

Стиче се утисак да чак и школе које дужи низ година систематично спроводе мере и активности за спречавање раног напуштања школовања недовољно пажње посвећују успостављању система лонгитудиналног праћења генерација ромских ученика, како у систему

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

формалног образовања, тако и након њега. За ефикасност у овој сфери значило би:

- коришћење различитих механизма за успостављање партнерстава са другим школама, локалном школском управом, Министарством просвете, науке и технолошког развоја, релевантним ромским удружењима и организацијама цивилног друштва ради размене искустава, расположивих ресурса и агреgirаних података.

Ова препорука спада у категорију *СИСТЕМ ПРАЋЕЊА - АНАЛИЗА ПОДАТАКА, ИСТРАЖИВАЊА*.

5. Препоруке школама за спречавање осипања ученика ромске националности

Посебно значајан допринос овој теми дали су Центар за образовне политике и Уницеф израдом концепта за спречавање осипања ученика јер су припремили пакет мера за превенцију и интервенцију осипања ученика. У пројекту који су спровели развијен је *Инструмент за идентификацију ученика под ризиком од осипања*¹⁰. Такође, велики допринос је дала и анализа примене афирмативних мера коју су спровели Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва и Влада Републике Србије¹¹.

¹⁰ Инструмент је садржан у приручнику (<http://www.cep.edu.rs/izdanja/prirunik-za-planiranje-sprovoenje-i-praenje-mera-za-spreavanje-osipanja-uenika/68>)

¹¹ <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/07/Analiza-primene-afirmativnih-mera-u-oblasti-obrazovanja-Roma-i-Romkinja-i-preporuke-za-unapredjenje-mera.pdf>

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

Прегледом студија које су се бавиле темом спречавања осипања ромских ученика из образовног система и анализом примене афирмативних мера у образовању ромске популације ученика, формулисане су препоруке за спречавање осипања ученика намењене школама. Ове препоруке третирају школу као ентитет интегрисан у локалну заједницу и груписане су на начин који обезбеђује свеобухватан приступ овој тематици. Оне полазе од примене механизма за идентификацију ученика који су под ризиком од осипања, да би преко наставе и учења, подршке ученицима, јачања капацитета запослених у школама, професионалне оријентације, системске подршке у виду педагошких асистената и менторске подршке, промоције инклузивне културе и успостављања система праћења, систематично и континуирано доприносиле спречавању осипања ученика ромске националности из система образовања.

Механизми за идентификацију ученика под ризиком и спречавање осипања

Формирати школски тим за превенцију осипања

- Тим у свом саставу може имати: стручне сараднике, наставнике, директора школе, као и представнике других организација на локалном нивоу. Основна улога тима је координација активности и иницијатива. Кључне активности тима су: указивање на важност и значај спречавања осипања ученика, пружање помоћи наставницима приликом примене Инструмента за идентификацију ученика (Приручник за спречавање осипања ученика¹², страна 81.) под ризиком од осипања и прављење планова за појединачног

¹² http://www.cep.edu.rs/public/Prirucnik_za_sprecavanje_osipanja_ucenika2.pdf

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

ученика, мерење и праћење активности које се тичу спречавања осипања.

Израдити акциони план

- Акциони план треба да садржи мере и активности које је потребно спровести, да буде јасан, реалан, лак за спровођење. Структура акционог плана је таква да треба да садржи следеће елементе: листу учесника, предвиђене активности, одговорне особе за сваку активност, време одржавања, очекивани резултат, показатељ успешности. Акционом плану треба да претходи анализа стања и потреба у школи, на основу података којима располаже о ученицима из осетљивих група. Дакле, акциони план треба да одражава специфичности школског окружења и локалне заједнице. У препознавању капацитета и мапирању тешкоћа може помоћи SWOT анализа (снаге, слабости, могућности, претње). Приликом израде акционог плана, важно је јасно дефинисати индикаторе како би се прецизно могли валоризовати ефекти мера усмерених на спречавање осипања ученика.
- Не постоји тачно дефинисан временски оквир за формирање Тима за спречавање осипања и дефинисање Акционог плана, али је препорука да се то учини на почетку школске године. Акциони план треба да буде део Школског развојног плана и плана рада Тима за квалитет, а усваја га Наставничко веће.

Успоставити Систем за рану идентификацију и реаговање.

- *Систем за рану идентификацију и реаговање* (Приручник за спречавање осипања ученика¹³, страна 30.) треба да омогући идентификовање ученика који су под ризиком, и уколико се

¹³ http://www.cep.edu.rs/public/Prirucnik_za_sprecavanje_osipanja_ucenika2.pdf

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

процени да јесу, пружи подршку у складу са њиховим индивидуалним потребама. Систем за рану идентификацију представља и механизам за праћење предузетих активности. У циљу идентификације ученика под ризиком развијен је *Инструмент за идентификацију ученика под ризиком од осипања*. Овај инструмент школско особље попуњава користећи податке који су доступни школама.

Процес наставе и учења

Осигурати наставу прилагођену индивидуалним образовним потребама конкретних ученика

- Основни предуслов квалитетне наставе је да она буде индивидуализована и диференцирана. Квалитетна настава спречава школски неуспех, који представља један од значајних окидача за напуштање школе.

Инсистирати на развоју педагошких профила пре израде индивидуалних образовних планова

- Обезбедити наставницима податке о интелектуалном, емоционалном и социјалном развоју ученика, његовим „јаким“ и „слабим“ странама.

Креирати индивидуални образовни план за појединачног ученика

- Избегавати креирање индивидуалних образовних планова аутоматски за све ученике ромске националности.
- Повећати заступљеност индивидуалних образовних планова и индивидуализације у предметној настави и средњој школи.

Подршка ученицима

Пружити образовну подршку ученицима за полагање завршног испита

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

- Омогућити ученицима из осетљивих група додатну подршку кроз часове посвећене припреми за полагање завршног испита, укључити вршњаке у пружање помоћи.

Пружити подршку ученицима у „транзиционим“ периодима (прелазак из разредне на предметну наставу, из основне у средњу школу)

- Мотивисати ученике да наставе школовање кроз саветодаван рад, промовисање значаја и важности образовања за запошљавање, излазак из сиромаштва.

Организовати допунску наставу или продужени боравак за ученике

- Допунску наставу засновати на принципима диференциране и индивидуализоване наставе (смањење обима домаћих задатака, подешавање темпа рада могућностима ученика), учинити је доступном свим ученицима, не искључиво онима са ниским постигнућима; појачати превентивну улогу допунске наставе, демонстрирати флексибилност у погледу времена одржавања допунске наставе, укључивање волонтера, организовање клубова за израду домаћих задатака које могу да воде различити наставници или ученици, допунску наставу да држи предметни наставник ученицима којима не држи редовну наставу, облици рада на допунској настави треба битно да се разликују од оних коришћених у редовној настави на којој се ученик показао као неуспешан.

Укључити родитеље

- Укључити родитеље у активности осмишљене у партнерству са релевантним удружењима и широм друштвеном заједницом (едукативне радионице, савете, приредбе, обележавање значајних датума, трибине, ваннаставне активности, клубове, интензивирати сарадњу родитеља са педагошким асистентом).

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

Обезбедити подршку вршњака у традиционалном, као и у хибридном и онлајн режиму рада школе

- Укључити ученике у доношење одлука на нивоу школе кроз Ученички парламент, подржавање иницијатива које долазе од ученика; оснивање вршњачког тима за подршку ученицима (подршка у учењу, психосоцијална подршка, организовање радионица посвећених конструктивном решавању сукоба и превенцији дискриминације, организовање хуманитарних акција, пружање подршке наставницима који спроводе активности, укључивање ученика под ризиком од осипања у ваннаставне активности).

Успоставити сарадњу између запослених у школи који раде у различитим циклусима образовања како би пружили адекватну подршку током преласка ученика у следећи образовни циклус

- Сарадња наставника из другог циклуса основног образовања са наставницима из средње школе или учитељима, обезбеђивање циљаног каријерног вођења за ученике под високим ризиком од осипања.

Развијати програме ваннаставних и ваншколских активности који би укључивали и ученике из осетљивих група (нарочито оних под високим ризиком од осипања)

- Организовати уметничке и спортске секције које би допринеле дужем боравку деце у школи и подстицању самопоуздања и самопоштовања ученика.

Развијање осетљивости наставника за рад са родитељима који долазе из осетљивих група

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

- Укључити родитеље у школски живот на иницијативу ученика, неговати културу истицања добрих страна ученика, увести праксу сталног посећивања породица ученика.

Јачање капацитета запослених у школи

Сензибилисати наставнике предметне наставе да негују виша очекивања у погледу образовних постигнућа ромских ученика

- Организовати састанке са наставницима на којима би се дискутовало о важности неговања виших очекивања у погледу образовних постигнућа ромских ученика.

Јачати наставничке компетенције у области индивидуализоване, диференциране наставе, инклузивног приступа, превенције предрасуда и дискриминације, интеркултуралности, рада са ученицима из депривираних средина

- Континуирано унапређивати капацитете школског особља кроз различите облике стручног усавршавања (обуке, конференције, семинари).
- Похађати акредитоване обуке, обуке организоване у школи, организовати хоризонталне размене знања међу школама, приоритет дати обукама из васпитног рада (инклузивно образовање, комуникацијске вештине) и општих питања наставе и учења.
- Узети учешће у пројектима који се баве питањима мултикултуралности.
- Континуирано сензитивирање и оснаживање наставника за додатни рад са социјално угроженим групама ученика кроз бесплатне и непрестано доступне програме стручног усавршавања (отворени образовни ресурси).

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

Професионална оријентација

Обезбедити професионалну оријентацију за ученике

- Оснаживати ученике пре самог избора средње школе путем каријерног вођења и саветовања на начин који је прилагођен потребама маргинализованих група, јачати и обезбеђивати сарадњу целе породице за наставак школовања.

Спроводити континуирану, интензивну кампању информисања и подизања мотивације ромских ученика за упис у средње школе

- Интензивно спроводити активности са циљем подизања свести о значају и важности образовања организовањем Дана отворених врата, различитих манифестација и припремом информативних материјала.

Системске мере – педагошки асистент / менторски рад

Афирмисати улогу педагошког асистента

- Јавно истицање примера добре праксе, организовање конференција, трибина са циљем промовисања позитивног утицаја педагошког асистента.
- Јачати улогу педагошких асистената кроз њихово веће укључивање у активности везаних за наставни процес што води већој диференцијацији наставе.

Омогућити менторски рад

- У складу са кадровским могућностима, омогућити менторску подршку ученицима у савлађивању наставних садржаја и интеграцији у живот школе.

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

Обезбедити услове за стипендирање ромских ученика

- Пронаћи социјалне партнере који би пружили материјалну подршку ученицима који долазе из депривираних средина.

Промоција инклузивне културе

Промовисати инклузивну културу и вредности (квалитетна настава, хоризонтална размена знања, промовисање принципа и вредности инклузивности, мултикултуралности, антидискриминације, поштовања различитости)

- У свим приликама, како на редовној настави, тако и на школском одмору, на ваннаставним активностима, излету, промовисати инклузивну културу.
- Избегавање пракси које негативно утичу на смањење стопе осипања (понављање разреда, претерано дисциплиновање ученика, дискриминација).

Омогућити подршку вршњака и неромских ученика у циљу социјализације, интеграције и смањења сегрегације, етничке дистанце и дискриминације

- Организовати радионице, драмске секције, трибине са циљем превенције дискриминације и промовисања вредности мултикултуралности.
- Иницирати пројекте који би пилотирали овакав вид подршке.

Интензивирати сарадњу школе са локалном заједницом

- Остварити сарадњу са полицијом, Центром за социјални рад, Домом здравља, црквеним организацијама, Црвеним крстом, хуманитарним организацијама и телима на локалном нивоу која су задужена за питање образовања.

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

Информисати ширу јавност о важности примене афирмативних мера у циљу превенције стигматизације корисника и стереотипизације

- Организовати трибине, округле столове који ће бити посвећени сензибилисању јавности о важности примене афирмативних мера.

Систем праћења – анализа података истраживања

Успоставити јасан и транспарентан систем праћења и евалуације спровођења мера афирмативне акције уз праћење ефеката мера на ученике који су на основу њих уписани

- Извршити објективно мерење поређењем података пре и након мера интервенције (стопа осипања, изостајање са часова, школски успех, понављање разреда, квалитативни подаци).
- Развити план за праћење ученика на месечном нивоу и ревидирати га по потреби.

Спровођити истраживања са циљем праћења генерације ромских ученика уписаних у средње школе у склопу мера афирмативне акције

- Прикупљати податке о успеху ученика, броју оних који су наставили школовање, да ли су успели да се запосле, утицају на квалитет живота.
- Успоставити систем лонгитудиналног праћења генерација ромских ученика, како у систему формалног образовања тако и након њега коришћењем различитих механизма за остваривање партнерстава са другим школама, локалном школском управом, Министарством просвете, науке и технолошког развоја, релевантним ромским удружењима и организацијама цивилног друштва ради размене искустава, расположивих ресурса и агрегираних података.

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

6. Литература

- ЗВКОВ и МПНТР (2009), *Улога асистента за подршку ученицима ромске националне мањине као системске мере у унапређивању образовања Рома* - www.ceo.edu.rs
- Веселиновић, Ж., Вушуровић, А., Јовановић, В. и Чекић Марковић, Ј. (2016). Спречавање осипања ученика из образовног система (приручник за школе). Центар за образовне политике, Уницеф и Министарство просвете, науке и технолошког развоја
<https://www.unicef.org/serbia/publikacije/sprečavanje-osipanja-učenika-iz-obrazovnog-sistema> и <http://www.cep.edu.rs/izdanja/prirunik-za-planiranje-sprovoenje-i-praenje-mera-za-spreavanje-osipanja-uenika/68>
- Веселиновић, Ж., Вушуровић, А., Јовановић, В., Чекић Марковић, Ј. И Јокић, Т. (2016). Како до школе друштвене бриге – студија о ефектима мера превенције и интервенције за спречавање осипања ученика из образовног система Републике Србије. *Центар за образовне политике, Уницеф и Министарство просвете, науке и технолошког развоја*
http://www.cep.edu.rs/public/Kako_do_skole_drustvene_brige3.pdf и <https://www.unicef.org/serbia/publikacije/kako-bit-brizna-skola>
- Чекић Марковић, Ј. (2016). Анализа примене афирмативних мера у области образовања Рома и Ромкиња и препоруке за унапређење мера. *Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва и Влада Републике Србије* - <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/07/Analiza-primene-afirmativnih-mera-u-oblasti-obrazovanja-Roma-i-Romkinja-i-preporuke-za-unapredjenje-mera.pdf>
- MICS, UNICEF, RZS, UNFPA, подржано од стране Европске Уније и Владе Републике Србије (2020). *Србија Истраживање вишеструких показатеља 2019. и Србија – ромска насеља Истраживање вишеструких показатеља 2019.* -

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

<https://www.unicef.org/serbia/media/16056/file/MICS%206%20Istra%205%20BEivanje%20vi%20C5%A1estrukih%20pokazatelja%20za%202019.%20godinu.pdf>

- Фондација за образовање Рома - Пројекат „Поспешивање запошљивости младих Рома – фаза II”, који је финансиран кроз програм немачке финансијске сарадње који имплементира Немачка развојна банка KfW у име Владе Републике Немачке – Министарства за економску сарадњу и развој
- Braun, V. & Clarke, V. (2016). *Using thematic analysis in psychology*. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101
- ЗВКОВ и МПНТР (2020), Истраживање о успешности програма стипендирања /менторске подршке на крају школске 2019/2020. године.

ЕУ подршка ромским ученицима за наставак средњошколског образовања

Припрема извештаја:

Др Бранислав Ранђеловић, Катарина Алексић, Данијела Ђукић, Др Елизабета Каралић

Истраживачки тим:

Јелена Петровић, Јелена Недељковић, Кристина Милутиновић, Теодора Бојовић

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Ова публикација је објављена уз финансијску помоћ Европске уније. За садржину ове публикације искључиво је одговорно Министарство просвете, науке и технолошког развоја и та садржина нипошто не изражава званичне ставове Европске уније